Комунальний заклад Сумської обласної ради
«Сумський фаховий медичний коледж»

Циклова комісія освітніх компонентів, що формують
спеціальні компетентності

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник директора
з навчальної роботи
_____ Людмила ЛЯЩЕНКО
«01» 09 2026 року

РОБОЧА ПРОГРАМА ОБОВ'ЯЗКОВОЇ

НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

на 2026/2027 навчальний рік

Назва дисципліни	**Медсестринство в оториноларингології**
Галузь знань	**22 Охорона здоров'я**
Спеціальність	**223 Медсестринство**
Освітньо-професійна програма Форма навчання	**акушерська справа** **денна**
Освітньо-кваліфікаційний рівень	**фаховий молодший бакалавр**
Обсяг кредитів ECTS/ загальна кількість годин	**3 кредита ECTS /90 годин**
Розробник(и):	**Наталія ДОБРОВОЛЬСЬКА**

Робочу програму розглянуто та схвалено
на засіданні ЦК ОКСК
протокол від 01.09.2026 р. № 1
Голова ЦК _____ Тетяна ПОПОВА

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОІ ДИСЦИЛІНИ
Медсестринство в оториноларингології

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітньо-професійний ступінь, форма навчання		
Галузь знань	22 Охорона здоров'я	
Спеціальність	223 Медсестринство	
Освітнньо-професійна програма	акушерська справа	
Освітньо-професійний ступінь	фаховий молодший бакалавр	
Форма навчання:	денна	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	обов'язкова	
Обсяг кредитів ECTS		
Загальна кіл-ть годин:	*90*	
аудиторних	*40*	
СРС	*50*	
Кількість модулів		
Кількість змістовних модулів *(якщо є)*		
Форма підсумкового контролю	диф. залік	
Найменування показників навчальної дисципліни		
Навч. рік підготовки	2026/2027	
Термін вивчення дисципліни	VI семестр	
	Денна форма навчання	
Лекції - всього	10	
Семінарські заняття*(якщо є)*		
Практичні заняття	30	
Самостійна робота здобувача освіти.	50	

II. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основна мета дисципліни Медсестринство в оториноларингології — вивчення гострих та хронічних станів при хворобах верхніх дихальних шляхів і вуха. Значна частина навчального часу відводиться на практичні заняття, протягом яких здобувачі освіти набувають професійних навичок з діагностики, лікування, догляду за пацієнтами.

Однією з найважливіших проблем оториноларингології є хвороби горла, які сприяють розвиткові багатьох хвороб внутрішніх органів і систем.

Не менш важливим є вивчення питань взаємозв'язку хвороб носа та приносових пазух з бронхолегеневими хворобами.

Приділяється увага можливим внутрішньочерепним ускладненням при хворобах середнього вуха.

На вивчення дисципліни відводиться 90 год, з них 10 — на лекції, 30 — на навчальну практику та 50 — на самостійну роботу.

Програма передбачає такі цілі:

— максимальна орієнтація на формування базових професійних знань, умінь, навичок, необхідних для діяльності сестри медичної;

— оволодіння на рівні умінь сестринським процесом як науковим методом надання медичної допомоги пацієнту в конкретній клінічній ситуації.

Після вивчення дисципліни ***здобувачі освіти повинні знати:***

— анатомо-клінічні особливості вуха, горла, носа і приносових пазух;

— причини, які призводять до хвороб цих органів, їх клінічну картину, принципи діагностики, лікування та профілактики;

— заходи щодо профілактики внутрішньолікарняних інфекцій.

здобувачі освіти повинні вміти:

— своєчасно і самостійно розпізнавати типові хвороби ЛОР-органів;

— проводити основні дослідження для діагностики хвороб ЛОР-органів;

— надавати невідкладну допомогу при ушкодженнях ЛОР-органів;

— виконувати практичні маніпуляції, передбачені програмою і проводити лікування.

здобувачі освіти мають бути поінформовані про:

— нові сучасні методи діагностики (ендоскопічні дослідження, фіброларингоскопію, МРТ, КТ, ультразвукове дослідження, слухові визванні потенціали (Audera), тимпанометрію);

— нові сучасні методи лікування (функціонально-зберігальну ендоскопічну хірургію ЛОР органів, кохлеарну імплантацію, лазерохірургію);

— сучасну апаратуру;

— роботу операційної, перев'язної, ЛОР-відділення, ЛОР-кабінету поліклініки.

ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

Для освоєння дисципліни необхідні знання, уміння та навички таких дисциплін як «Анатомія людини», «Фізіологія», «Мікробіологія», «Основи латинської мови з медичною термінологією», «Фармакологія та медична рецептура», «Загальний догляд за пацієнтами та медична маніпуляційна техніка».

Знання, умінні та навички з дисципліни «Медсестринство в оториноларингології» необхідні для вивчення таких дисциплін, як «Медсестринство в інфектології», «Медсестринство в офтальмології», «Медсестринство в педіатрії», «Медсестринство у внутрішній медицині».

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Курс буде викладений у формі лекцій (10год.), практичних занять (30 год.), організації самостійної роботи здобувача освіти (50 год.). Під час викладання дисципліни використовуються такі методи навчання: лекції, пояснення, мультимедійні презентації, комп'ютерне тестування, розв'язування ситуаційних задач, трактування даних лабораторних та спеціальних досліджень, що характеризують функціональний стан верхніх дихальних шляхів та вуха, контроль практичних навичок, інші.

У разі роботи в дистанційному режимі використовується віртуальне навчальне середовище GoogleClassroom. Лекції будуть вестися за допомогою програм електронної

комунікації Zoom, Meet чи аналогічних. Поточна комунікація з викладачем буде здійснюватися в соціальних мережах WhatsApp, Telegram тощо (за вибором академічної групи).

Необхідне обладнання

У звичайному режимі навчання. Вивчення курсу передбачає приєднання кожного здобувача освіти до навчального середовища GoogleClassroom.

У режимі дистанційного навчання вивчення курсу додатково передбачає приєднання кожного здобувача освіти до програм ZOOM, або Meet (для занять у режимі відеоконференцій). У цьому випадку здобувач освіти має самостійно потурбуватися про якість доступу до інтернету.

ІІІ. КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ, формування яких сприяє дисципліна. Згідно з освітньо-професійною програмою Акушерська справа дисципліна забезпечує набуття здобувачами освіти наступних компетентностей:

Компетентність	**Знання** **Зн1.**Всебічні спеціалізовані емпіричні та теоретичні знання у сфері навчання та/або професійної діяльності, усвідомлення меж цих знань	**Уміння/навички** **Ум1.** Широкий спектр когнітивних та практичних умінь/навичок, необхідних для розв'язання складних задач у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання **Ум2.** Знаходження творчих рішень або відповідей на чітко визначені конкретні та абстрактні проблеми на основі ідентифікації та застосування даних **Ум3.** Планування, аналіз, контроль та оцінювання власної роботи та роботи інших осіб у спеціалізованому контексті	**Комунікація** **К1.** Взаємодія з колегами, керівниками та клієнтами у питаннях, що стосуються розуміння, навичок та діяльності у професійній сфері та/або у сфері навчання **К2.** Донесення до широкого кола осіб (колеги, керівники, клієнти) власного розуміння, знань, суджень, досвіду, зокрема у сфері професійної діяльності	**Автономія та відповідальність** **АВ1.** Організація та нагляд (управління) в контекстах професійної діяльності або навчання в умовах непередбачуваних змін **АВ2.** Покращення результатів власної діяльності і роботи інших **АВ3**. Здатність продовжувати навчання з деяким ступенем автономії
Інтегральна компетентність				
Здатність вирішувати типові спеціалізовані завдання в медичній галузі або у процесі навчання, що вимагає застосування положень і методів відповідної науки та може характеризуватися певною невизначеністю умов; відповідальність за результати своєї діяльності; здійснення контролю інших осіб у визначених ситуаціях				
Загальні компетентності				
ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях	Зн1	Ум1	К1, К2	АВ1, АВ2
ЗК 5. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.	Зн1		К2	АВ
ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.	Зн1	Ум2,Ум3	К2	АВ1

Спеціальні компетентності				
СК1. Здатність до застосовування професійних стандартів та нормативно-правових актів у повсякденній медичній практиці.	Зн1	Ум1	К1, К2	АВ1, АВ2,АВ3
СК 2 Здатність до вміння задовольняти потреби пацієнта протягом різних періодів життя (включаючи процес умирання), шляхом обстеження, діагностики, планування та виконання медичних втручань, оцінювання результату та корекції індивідуальних планів догляду та супроводу пацієнта.	Зн1	Ум1	К1	АВ1,АВ2
СК 4 Здатність до співпраці з пацієнтом, його оточенням, з іншими медичними й соціальними працівниками на засадах сімейно-орієнтованого підходу, враховуючи особливості здоров'я чи перенесені хвороби та фізичні, соціальні, культурні, психологічні, духовні чинники і фактори довкілля, здійснювати санітарнопросвітницьку роботу.	Зн1	Ум1 Ум2	К2	АВ1,АВ2
СК 7 Здатність до вміння обирати обґрунтовані рішення в стандартних клінічних ситуаціях, спираючись на здобуті компетентності та нести відповідальність відповідно до законодавства.	Зн1	Ум1, Ум2	К1,К2	АВ1, АВ2
СК 8 Здатність до використання інформаційного простору та сучасних цифрових технологій в професійній медичній діяльності.	Зн1	Ум1, Ум2	К1,К2	АВ1, АВ2
СК 9 Здатність до використання сукупностей професійних навичок (умінь) при підготовці та проведенні діагностичних досліджень та застосовуванні дезінфікуючих і лікарських засобів у професійній діяльності	Зн1	Ум1	К1	АВ1,АВ2, АВ3
СК 10 Здатність до забезпечення безпеки пацієнта, дотримання принципів інфекційної та особистої безпеки, збереження здоров'я у	Зн1	Ум1	К1К2	АВ2

процесі здійснення догляду, виконання маніпуляцій, процедур, при переміщенні та транспортуванні пацієнта, наданні екстреної медичної допомоги.				
СК 11 Здатність до застосування сукупностей втручань та дій для забезпечення пацієнту гідного ставлення, конфіденційності, захисту його прав, фізичних, психологічних та духовних потреб на засадах транскультурального медсестринства, толерантної та неосудної поведінки.	Зн1	Ум1, Ум2,Ум3	К1	АВ1, АВ2
СК 13 Здатність до використання професійно профільованих знань, умінь та навичок для здійснення санітарно-гігієнічних і лабораторних досліджень, протиепідемічних та дезінфекційних заходів.	Зн1	Ум1, Ум3	К1, К2	АВ1, АВ2
СК 14 Здатність до дотримання принципів медичної етики та деонтології.	Зн1	Ум1	К1,К2	АВ1, АВ2
СК 15 Здатність до здійснення профілактичних втручань, спрямованих на зменшення інфекційних захворювань серед дорослого та дитячого населення, зокрема вакцинацію згідно з календарем профілактичних щеплень та екстрену імунопрофілактику, включаючи її популяризацію.	Зн1	Ум1, Ум2,Ум3	К1	АВ1, АВ3

Результати навчання. Інтегративні кінцеві результати навчання, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна «*Медсестринство в оториноларингології*», які визначені освітньо-професійною програмою «Акушерська справа» підготовки фахового молодшого бакалавра спеціальності 223 *Медсестринство* є:

РН 1. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами для комунікації, ведення медичної та іншої ділової документації.

РН 2. Застосовувати сучасні цифрові та комунікативні технології для пошуку інформації та документування результатів професійної діяльності.

РН 3. Застосовувати основні положення законодавства в охороні здоров'я.
РН 4. Вести медичну документацію за формами, встановленими нормативно правовими документами.
РН 5. Дотримуватися правил охорони праці та безпеки життєдіяльності.
РН 6. Обирати тактику спілкування з пацієнтами та членами їхніх родин, колегами, дотримуючись принципів професійної етики, толерантної та неосудної поведінки при здійсненні професійної діяльності, з урахуванням соціальних, культурних, гендерних та релігійних відмінностей.
РН 8. Вживати заходи спрямовані на створення безпечного лікарняного середовища та дотримання лікувально-охоронного режиму, в інтересах збереження власного здоров'я та зміцнення здоров'я пацієнта .
РН 9. Розпізнавати й інтерпретувати ознаки здоров'я і його змін, хвороби чи інвалідності (оцінка/діагноз), обмежень можливості повноцінної життєдіяльності та визначати проблеми пацієнтів при різних захворюваннях і станах.
РН 10. Вміти проводити підготовку пацієнта до лабораторних, інструментальних та інших досліджень, здійснювати забір біологічного матеріалу та проб, скеровувати до лабораторії.
РН 11. Застосовувати лікарські препарати та медикаменти при здійсненні професійної діяльності.
РН 12. Виконувати медичні маніпуляції та процедури відповідно до фахових протоколів, алгоритмів, включаючи надання послуг з первинної медичної допомоги в складі команди первинної медичної допомоги .
РН 13. Надавати екстрену та невідкладну долікарську медичну допомогу.
РН 15. Надавати консультативну допомогу та здійснювати навчання населення щодо здорового способу життя, наслідків нездорового способу життя, важливості збільшення фізичної активності та здорового харчування, вакцинації; забезпечувати реабілітацію реконвалесцентів та диспансеризацію пацієнтів.
РН 16. Вживати заходи, спрямовані на специфічну та неспецифічну профілактику захворювань.
РН 17. Вживати протиепідемічні заходи в осередку інфекційних та особливо небезпечних захворювань при здійсненні професійної діяльності.
РН 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.
РН 19. Здійснювати взаємозалежні професійні функції з метою забезпечення якісної медичної допомоги населенню.

VI. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН (СТРУКТУРА) НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Форма підсумкового контролю: диференційований залік

№ п/п	Назва тем	Всього	У тому числі		
			Лекції	Навчальна практика під керівництвом викладача	Самостійна робота
Розділ І. **Історія оториноларингології. Ніс і приносові пазухи.**					
1.	Історія оториноларингології. Охорона праці в галузі.	2	-	–	2
2.	Анатомія і фізіологія носа та приносових пазух. Методи обстеження пацієнтів при патологічних станах носа та приносових пазух.	11	1	4	6
3.	Хвороби зовнішнього носа. Хвороби порожнини носа. Хвороби приносових пазух.	11	1	4	6
Розділ ІІ. **Глотка.**					
4.	Анатомія та фізіологія глотки. Методи обстеження при патологічних станах глотки.	12	2	4	6
5.	Гострі та хронічні захворювання глотки. Ускладнення при хворобах глотки.	12	2	4	6
Розділ ІІІ. **Гортань.**					
6.	Анатомія та фізіологія гортані. Методи обстеження гортані.	11	1	4	6
7.	Гострі та хронічні захворювання гортані. Ускладнення при хворобах гортані.	11	1	4	6
Розділ ІV. **Вухо.**					
8.	Анатомія та фізіологія вуха. Методи обстеження при патологічних станах вуха.	11	1	4	6
9.	Захворювання зовнішнього та середнього вуха. Отогенні внутрішньочерепні ускладнення.	9	1	2	6
	Усього	**90**	**10**	**30**	**50**

VII. ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

№ п/п	Тема лекції	Кількість год. на тему
1.	Історія оториноларингології. Ніс і приносові пазухи. Анатомія і фізіологія носа та приносових пазух. Зовнішній ніс, порожнина носа. Дихальна, захисна, нюхова, рефлекторна функції носа. Функції при носових пазух. Методи обстеження пацієнтів при патологічних станах носа та приносових пазух. Хвороби зовнішнього носа: опіки, відмороження, травми. Фурункул: клініка, лікування. Гострий риніт, причини, клініка, лікування, профілактика. Носова кровотеча: причини, невідкладна допомога, догляд за пацієнтами. Хвороби приносових пазух.	2
2.	Анатомічні межі глотки, її відділи. Функції глотки: дихальна, захисна, ковтання (смоктання), мовленнєва. Лімфоепітеліальне глоткове кільце. Функції глоткового кільця Пирогова. Гіпертрофія носоглоткового мигдалика. Аденоїдит. Причини, симптоми, методи лікування, профілактика. Вплив аденоїдів на прилеглі органи і розвиток дитячого організму. Гострий фарингіт. Причини, симптоми, лікування.	2
3.	Ангіна, її види. Етіологія, симптоми, лікування, ускладнення, догляд за пацієнтами, профілактика. Відмінності між дифтерією та ангіною. Хронічний тонзиліт. Причини, симптоми, методи лікування, профілактика. Сторонні тіла глотки. Симптоми, методи видалення.	2
4.	Анатомічні межі гортані, її відділи. Функції гортані: дихальна, захисна, голосова. Методи дослідження гортані: пряма і непряма ларингоскопія. Гострий ларингіт. Причини, симптоми, лікування, профілактика. Набряк гортані, причини. Стеноз гортані, причини, ступені тяжкості, клінічні симптоми, засоби терапевтичного лікування. Гортанна ангіна, причини, симптоми, лікування, профілактика. Гострий стенозувальний ларинготрахеобронхіт у дітей. Сторонні тіла гортані, трахеї, бронхів.	2
5.	Зовнішнє, середнє, внутрішнє вухо. Отоскопія.Травми вуха: механічні, термічні (відмороження та опіки), хімічні. Фурункул: причини, клінічні симптоми, лікування, догляд за пацієнтами. Сірчана пробка.Отогематома. Дифузний зовнішній отит. Сторонні тіла вуха. Гостре та хронічне запалення середнього вуха. Особливості перебігу гострого середнього отиту в дітей грудного віку. Отогенні внутрішньочерепні ускладнення: синустромбоз і отогенний сепсис, отогенний менінгіт, абсцес мозку та мозочка.	2
	Усього	10

VIII. ТЕМА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

№ п/п	Тема навчальної практики під керівництвом викладача	Кількість год. на тему
1.	Анатомія і фізіологія носа та приносових пазух. Методи обстеження пацієнтів при патологічних станах носа та приносових пазух.	4
2.	Хвороби зовнішнього носа: опіки, відмороження, травми. Фурункул: клініка, лікування. Гострий риніт, причини, клініка, лікування, профілактика. Носова кровотеча: причини, невідкладна допомога, догляд за пацієнтами. Хвороби приносових пазух.	4
3.	Анатомія та фізіологія глотки. Методи обстеження при патологічних станах глотки. Аденоїди.	4
4.	Гострі та хронічні захворювання глотки. Ангіна: види, етіологія, симптоми, лікування, ускладнення, догляд за пацієнтами, профілактика. Відмінності між дифтерією та ангіною. Хронічний тонзиліт: клініка, лікування, профілактика. Гострий фарингіт: клініка, лікування, профілактика. Ускладнення при хворобах глотки.	4
5.	Анатомія та фізіологія гортані. Методи обстеження гортані.	4
6.	Гострий ларингіт: причини, симптоми, лікування, профілактика. Стеноз гортані: причини, клініка, невідкладна допомога. Гортанна ангіна: причини, симптоми, лікування, профілактика. Гострий стенозу вальний ларинготрахеобронхіт у дітей, причини, симптоми, лікування, профілактика.	4
7.	Анатомія та фізіологія вуха. Методи обстеження при патологічних станах вуха. Травми: опіки, відмороження. Фурункул: причини, клініка, лікування. Сірчана пробка, методи видалення. Дифузний зовнішній отит. Гострі та хронічні запалення середнього вуха. Особливості перебігу гострого середнього отиту у немовлят.	4
8.	Отогенні внутрішньочерепні ускладнення. Дифзалік.	2
	Усього	**30**

VII. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ п/п	Теми програми	Всього годин	Форма контролю
1	Анатомічний зв'язок і фізіологічна взаємо-залежність ЛОР-органів.	2	Підготовка доповідей
2	Охорона праці під час роботи з апаратурою та обладнанням у процесі обстеження і надання допомоги хворим з ЛОР-патологією.	2	Підготовка доповідей
3	Пухлини носа і приносових пазух. Клінічні прояви, діагностика та лікування.	3	Підготовка доповідей, мульти-мед. презентацій, розв’язання ситуаційних задач
4	Риногенні очноямкові та внутрішньочерепні ускладнення	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
5	Деформація зовнішнього носа. Ринопластика.	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
6	Доброякісні пухлини глотки. Клінічні прояви, діагностика та лікування.	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
7	Злоякісні пухлини глотки. Клінічні прояви, діагностика та лікування.	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
8	Функціональні захворювання голосового апарату	2	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
9	Доброякісні пухлини гортані та трахеї. Клінічні прояви, діагностика та лікування.	2	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
10	Злоякісні пухлини гортані та трахеї. Клінічні прояви, діагностика та лікування.	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
11	Інфекційні гранульоми верхніх дихальних шляхів. Клінічні прояви, діагностика та лікування.	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
12	Склерома верхніх дихальних шляхів	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
13	Приглухуватість, глухота. Показання та техніка слухопротезування. Принципи тимпанопластики.	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
14	Отосклероз	2	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
15	Сенсоневральна приглухуватість	2	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач
16	Хвороба Меньєра	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв’язання задач

17	Щадні сануючі операції вуха	2	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв'язання задач
18	Мікози ЛОР-органів	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв'язання задач
19	Допомога хворим з ураженням ЛОР-органів на етапах евакуації	3	Підготовка доповідей, мультимед. презентацій, розв'язання задач
	Усього:	**50**	

VIII. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. **Вступ. Історичні аспекти оториноларингології. Анатомічний зв'язок і фізіологічна взаємозалежність ЛОР-органів. Роль медичного працівника в процесі лікування пацієнтів з ЛОР-патологією. Охорона праці в оториноларингології**

САМОСТІЙНА РОБОТА

Вступ. Історичні аспекти оториноларингології. Анатомічний зв'язок і фізіологічна взаємозалежність ЛОР-органів. Клінічний зв'язок ЛОР-органів із системами організму. Організація ЛОР-допомоги в поліклініці, в ЛОР-відділенні, перев'язочній, операційній.

Охорона праці під час роботи з апаратурою та обладнанням у процесі обстеження і надання допомоги хворим з ЛОР-патологією.

Охорона праці та безпека життєдіяльності під час роботи з колючими та ріжучими інструментами.

Особливості профілактики інфекційних захворювань, у тому числі СНІДу, під час обстеження та лікування пацієнтів з патологією ЛОР-органів.

Тема . **Захворювання носа і приносових пазух**

ЛЕКЦІЯ

Клінічна анатомія та фізіологія зовнішнього носа, порожнини носа, її зв'язок з приносовими пазухами, глоткою, вухом, кон'юктивальним мішком.

Дихальна, захисна, нюхова, рефлекторна функції носа. Функції приносових пазух. Бактеріологічне обстеження при хворобах носа. Рентгенологічне обстеження.

Методи обстеження пацієнтів із захворюваннями носа та приносових пазух.

Опіки, відмороження, травми, фурункул зовнішнього носа. Причини, клінічні симптоми, методи лікування, догляд за пацієнтами. Гострий риніт, причини, клінічні симптоми, лікування, профілактика. Носова кровотеча. Причина, засоби припинення кровотечі, догляд за пацієнтами.

Сторонні тіла. Видалення їх із порожнини носа. Гострі і хронічні захворювання приносових пазух. Причини, клінічні симптоми, методи обстеження та лікування. Профілактика. Догляд за пацієнтами.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Анатомія і фізіологія носа та приносових пазух (повторення). Правила користування лобним рефлектором. Визначення дихальної та нюхової функцій носа. Ознайомлення з

методами передньої та задньої риноскопії.

Підготовка пацієнтів до операції на носі, приносових пазухах. Підготовка медичного інструментарію та перев'язувального матеріалу. Післяопераційний догляд за пацієнтами. Ознайомлення з пункцією верхньощелепної пазухи. Ознайомлення з методами видалення сторонніх тіл з порожнини носа.

Практичні навички:

- огляд зовнішнього носа;
- огляд присінка порожнини носа;
- пальпація носа і приносових ділянок;
- проведення дослідження дихальної функції;
- проведення дослідження нюхової функції за допомогою набору ароматних речовин;
- накручування вати на зонд та взяття мазка зі слизової оболонки носа;
- туалет носа;
- введення лікарських речовин у ніс: закапування крапель у ніс, змащування слизової оболонки носа, інсуфляція в ніс медикаментозних засобів;
- проведення передньої тампонади носа;
- накладання зігрівального компресу на ніс та ділянку верхньощелепної пазухи;
- накладання пращоподібної пов'язки на ніс.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Клінічні симптоми, що виникають при пухлинах носа та приносових пазух. Клінічний перебіг гранульом верхніх дихальних шляхів з переважним ураженням порожнини носа і приносових пазух. Пухлини носа і приносових пазух. Клінічні прояви, діагностика та лікування. Риногенні очноямкові та внутрішньочерепні ускладнення. Деформація зовнішнього носа. Ринопластика.

Тема 4. **Захворювання глотки та стравоходу**

ЛЕКЦІЯ

Анатомічні межі глотки, її відділи. Характеристика функцій епітелію. Лімфоепітеліальне глоткове кільце. Функції глотки: дихальна, захисна, мовна, ковтання (смоктання). Функції глоткового кільця Пирогова. Методи обстеження при патологічних станах глотки.

Гіпертрофія носоглоткового мигдалика. Аденоїдит. Причини, симптоми, методи лікування, профілактика. Вплив аденоїдів на навколишні органи та розвиток дитячого організму. Ангіни, їхні види. Етіологія, симптоми, лікування, ускладнення, догляд за пацієнтами, профілактика. Дифтерія зіва. Форми, відмінності між дифтерією та ангіною. Організаційні заходи в разі підозри на дифтерію. Хронічний тонзиліт. Причини, симптоми, методи лікування, профілактика. Гострий фарингіт. Причини, симптоми, лікування. Сторонні тіла глотки. Симптоми, методи видалення.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Анатомія та фізіологія глотки (повторення). Зовнішній огляд і пальпація шиї та

лімфатичних вузлів. Огляд порожнини рота. Проведення середньої фарингоскопії.

Діагностика захворювань порожнини глотки при ангінах, паратонзилітах, хронічному тонзиліті, аденоїдитах, хронічних фарингітах та інфекційних захворюваннях, що супроводжуються ураженням піднебінних мигдаликів.

Аденотомія. Підготовка хворого до операції. Допомога під час аденотомії в дітей. Догляд за пацієнтами після операції. Проведення бактеріологічного обстеження (взяття мазка на дифтерію). Організаційні заходи в разі підозри на дифтерію. Тонзилектомія. Підготовка хворого до операції. Післяопераційний догляд.

Практичні навички:

— огляд порожнини рота;

— проведення середньої фарингоскопії;

— пальпація шиї та підщелепних лімфатичних вузлів;

— взяття мазка зі слизової оболонки глотки на дифтерію;

— змащування піднебінних мигдаликів і задньої стінки глотки;

— накладання зігрівального компресу на підщелепну ділянку, шию;

— приготування розчинів для полоскання глотки та інгаляцій.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Доброякісні пухлини глотки. Клінічні прояви, діагностика та лікування.
Злоякісні пухлини глотки. Клінічні прояви, діагностика та лікування.
Функціональні захворювання голосового апарату.

Тема 5. **Захворювання гортані та трахеї**

ЛЕКЦІЯ

Анатомічні межі гортані, її відділи. Функції епітелію. Функції гортані: дихальна, захисна, голосова. Методи дослідження гортані: пряма і непряма ларингоскопія.

Гострий ларингіт. Причини, симптоми, лікування, профілактика. Набряк гортані, причини. Стеноз гортані, причини, ступені, клінічні симптоми, засоби терапевтичного лікування. Гортанна ангіна, причини, симптоми, лікування, профілактика. Гострий стенозувальний ларинготрахеобронхіт у дітей, причини, симптоми, лікування, профілактика. Дифтерія гортані. Сторонні тіла гортані, трахеї, бронхів.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Анатомія і фізіологія гортані (повторення). Ознайомлення з методами прямої та непрямої ларингоскопії.

Ознайомлення з методами видалення сторонніх тіл з гортані, трахеї, бронхів. Показання до трахеотомії. Підготовка трахеотомічного набору медичних інструментів. Догляд за пацієнтами після трахеотомії. Методи введення лікарських засобів у гортань (змащування слизової оболонки гортані, вливання в гортань лікарських речовин, вдування порошкоподібних речовин, пульверизація гортані, інгаляції).

Практичні навички:

— зовнішній огляд та пальпація шиї, лімфатичних вузлів;

— пальпація гортані;

— накладання зігрівального компресу на ділянку гортані;

— підготовка трахеостомічного набору медичних інструментів;

— туалет і заміна внутрішньої трахеостомічної трубки;

— перев’язування пацієнтів після трахеотомії;

— введення лікарських засобів до гортані;

— введення носостравохідного зонда.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Доброякісні пухлини гортані та трахеї. Клінічні прояви, діагностика та лікування. Злоякісні пухлини гортані та трахеї. Клінічні прояви, діагностика та лікування. Інфекційні гранульоми верхніх дихальних шляхів. Клінічні прояви, діагностика та лікування. Склерома верхніх дихальних шляхів

Тема 6. **Захворювання вуха**

ЛЕКЦІЯ

Зовнішнє, середнє, внутрішнє вухо. Анатомічні межі. Зв’язок середнього вуха із соскоподібним відростком та носоглоткою. Слуховий апарат внутрішнього вуха. Звукопровідність, звукосприймання. Вестибулярний аналізатор, Функціональний зв’язок з мозочком.

Отоскопія. Методи дослідження слуху шепітною та розмовною мовами. Дослідження слуху за допомогою камертонів. Аудіометрія (суб’єктивна і об’єктивна). Дослідження вестибулярних функцій.

Травми вуха: механічні, термічні (відмороження та опіки), хімічні. Перша медична допомога. Фурункул. Причини, клінічні симптоми, лікування, догляд за пацієнтами. Сірчана пробка. Особливості видалення. Отогематома. Причини, клінічні симптоми, лікування. Дифузний зовнішній отит. Причини, клінічні симптоми, лікування. Сторонні тіла вуха. Симптоми, допомога. Гостре та хронічне запалення середнього вуха. Причини, клінічні симптоми, лікування, догляд за пацієнтами, профілактика. Особливості перебігу гострого середнього отиту в дітей грудного віку.

Отогенні внутрішньочерепні ускладнення: синус-тромбоз і отогенний сепсис, отогенний менінгіт, абсцес мозку та мозочка. Клінічна картина, лікування та профілактика. Догляд за пацієнтами з внутрішньочерепними ускладненнями.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА

Анатомія і фізіологія вуха (повторення). Огляд і пальпація ділянки зовнішнього вуха. Пальпація вушної раковини, козелка, соскоподібного відростка.

Отоскопія. Дослідження слуху шепітною та розмовною мовами. Дослідження вестибулярних функцій (пальценосова та вказівна проби, проба Ромберга, проба витягнутих рук, обертова проба).

Підготовка пацієнтів до операції на вусі. Догляд за пацієнтами після операції. Ознайомлення з історіями хвороб пацієнтів із внутрішньочерепними ускладненнями.

Методи видалення сторонніх тіл із зовнішнього вуха.

Методики лікування пацієнтів (консервативне і хірургічне).

Ознайомлення з методом спинномозкової пункції.

Практичні навички:

- огляд та пальпація ділянки зовнішнього вуха;
- визначення стану лімфатичних вузлів, соскоподібного відростка;
- дослідження слуху шепітною та розмовною мовами;
- проведення вестибулярних проб;
- проведення туалету зовнішнього вуха (сухий та вологий способи);
- взяття мазка із зовнішнього слухового ходу;
- отоскопія;
- введення лікувальних засобів у зовнішній слуховий хід (закапування крапель, введення турунд, вдування порошкоподібних ліків);
- накладання зігрівального компресу на ділянку вуха;
- накладання вушних пов'язок: великої та малої;
- видалення сірчаних пробок із зовнішнього слухового ходу методом вимивання;
- продування слухових труб за методом Політцера;
- пневмомасаж барабанної перетинки;
- підготовка хворого до спинномозкової пункції;
- набір інструментів для спинномозкової пункції;
- допомога лікареві під час проведення спинномозкової пункції;
- догляд за пацієнтами після спинномозкової пункції.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Клінічні симптоми, що виникають при пухлинах вуха, можливі ускладнення і особливості перебігу. Клінічна симптоматика приглухуватості, глухоти. Показання та техніка слухопротезування. Принципи тимпанопластики. Отосклероз. Сенсоневральна приглухуватість. Хвороба Меньєра. Щадні сануючі операції вуха.

IX. ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Лекції, практичні заняття, самостійна робота здобувача освіти, індивідуальні заняття, консультації.

Проведення лекційних занять включає: словесне викладення теоретичного матеріалу; оглядові лекції з використанням опорного конспекту; лекції-візуалізації з використанням мультимедійних технологій; проблемні лекції (розв'язування ситуаційних задач, кейсів).

Практичні заняття включають: інструктаж, усне фронтальне опитування, письмове опитування, вирішення типових та нетипових практичних та ситуаційних клінічних завдань; робота у групах, відпрацювання практичних навичок в симуляційно-тренінговому центрі.

Самостійна робота здобувачів освіти обов'язкова, що передбачена навчальним планом і робочими програмами є одним з показників академічної активності та додаткових результатів навчання:

- ✓ виконання домашніх завдань;
- ✓ доопрацювання матеріалів лекції;

✓ робота в інформаційних мережах;
✓ есе за вузькоспеціальною проблемою, що погоджується з викладачем;
✓ розробка кейсів;
✓ підготовка відповідних документів, матеріалів тощо;
✓ підготовка тематичних презентацій;
✓ участь у коледжних конференціях, конкурсах, вікторинах тощо.

Методи оцінювання:

✓ усне індивідуальне опитування;
✓ письмовий тестовий контроль;
✓ комп'ютерний тестовий контроль;
✓ контроль розв'язування типових та нетипових клінічних завдань (робота в групах);
✓ демонстрація практичних навичок;
✓ індивідуальне завдання;
✓ студентські проекти;
✓ студентські презентації.

Форми контролю:

1. **Контроль початкового рівня знань,** який визначається на першому занятті навчальної практики та включає перевірку знань теоретичного та практичного матеріалу, який вивчали на попередніх курсах. Контроль проводять методом фронтального усного опитування.
2. **Поточний контроль** здійснюється на кожному занятті відповідно до конкретних цілей, засвоєння конкретної теми. Рекомендується застосовувати такі методи оцінювання рівня підготовки студентів: опитування, вирішення ситуаційних клінічних завдань, тестування, практична перевірка рівня оволодіння та виконання практичних знань та умінь.
3. **Проміжний контроль** знань здобувачів освіти проводиться у різних формах після завершення вивчення навчального розділу або його частин з метою виявити рівень засвоєння програмного матеріалу та проводиться на останньому занятті навчальної практики. Проміжний контроль знань також може проводитись у вигляді демонстрації оволодіння методиками експериментальних досліджень, написання реферату, створення презентації (проекту), участі в НДРС, конференціях, конкурсах, конгресах.
4. **Підсумковий контроль** здійснюється для оцінювання результатів навчання після завершення вивчення дисципліни. Підсумковий контроль знань проводиться у вигляді диференційного заліку.

X. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ЧИ ВМІНЬ ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ЗАЛІКУ.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

1. Передня риноскопія за допомогою лобового рефлектора.
2. Накручування вати на зонд та взяття мазка зі слизової оболонки носа.
3. Закапування в ніс лікарських засобів, введення мазі.
4. Проведення передньої тампонади носа.
5. Накладання зігрівального компресу на верхньощелепну порожнину.
6. Накладання пращоподібної пов'язки на ніс.
7. Огляд порожнини ротоглотки.
8. Проведення фарингоскопії.
9. Взяття мазка зі слизової оболонки глотки на дифтерію.

10. Змащування піднебінних мигдаликів і задньої стінки глотки.
11. Пальпація шиї та підщелепних лімфатичних вузлів.
12. Приготування розчинів для полоскання глотки та інгаляцій.
13. Накладання зігрівального компресу на підщелепну ділянку.
14. Підготовка трахеостомічного набору медичних інструментів для операції.
15. Туалет і заміна внутрішньої трахеостомічної трубки.
16. Догляд за пацієнтами після трахеотомії.
17. Введення лікарських засобів у гортань, проведення інгаляцій.
18. Накладання зігрівального компресу на ділянку гортані.
19. Введення носостравохідної трубки.
20. Огляд і пальпація ділянки зовнішнього вуха та козелка.
21. Проведення туалету зовнішнього слухового ходу.
22. Взяття мазка із зовнішнього слухового ходу.
23. Отоскопія.
24. Введення лікарських засобів у зовнішній слуховий хід.
25. Накладання зігрівального компресу на ділянку вуха.
26. Накладання вушних пов'язок: великої та малої.
27. Видалення сірчаних пробок із зовнішнього слухового ходу методом вимивання.
28. Продування слухових труб за методом Політцера.
29. Пневмомасаж барабанної перетинки.
30. Дослідження слуху шепітною та розмовною мовами.

ПЕРЕЛІК ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ЗАЛІКУ

1. Участь сестри медичної в профілактиці та лікуванні хвороб ЛОР-органів, наданні невідкладної допомоги, догляді за пацієнтами. Робота сестри медичної у ЛОР-кабінеті та стаціонарі.
2. Дотримання правил охорони праці. Знищення і знезараження предметів, забруднених кров'ю, екскретами пацієнтів. Складання плану заходів профілактики поширення ВІЛ-інфекції , гепатиту С.
3. Анатомія та фізіологія носа і приносових пазух.
4. Опіки, відмороження носа. Лікування та догляд.
5. Фурункул носа. Клінічні симптоми, методи лікування, догляд.
6. Гострі риніти. Лікування, догляд, профілактика.
7. Носова кровотеча. Причини, засоби спинення кровотечі, догляд.
8. Види сторонніх тіл порожнини носа. Принципи їх видалення.
9. Причини гострих і хронічних захворювань приносових пазух. Клінічні симптоми. Методи лікування та догляду.
10. Анатомія і фізіологія глотки.
11. Аденоїди. Аденоїдити. Клінічні симптоми, методи лікування та догляду за пацієнтами, профілактика. Вплив аденоїдів на прилеглі органи і розвиток дитячого організму.
12. Підготовка хворого до аденотомії. Допомога сестри медичної при адетомії у дітей. Догляд за пацієнтами після операції.
13. Ангіни. Причини, класифікація, догляд. Ускладнення.
14. Дифтерія глотки. Ознаки дифтерійного нальоту. Взяття мазка на дифтерію.
15. Хронічний тонзиліт. Причини, методи лікування та догляду.
16. Підготовка хворого до операції тонзилектомії. Післяопераційний догляд.
17. Сторонні тіла глотки. Методи видалення.
18. Анатомія та фізіологія гортані і трахеї.
19. Гострий ларингіт. Клінічні симптоми, лікування, догляд.
20. Гострий стенозуючий ларинготрахеобронхіт у дітей. Особливості перебігу, методи

лікування та догляду.
21. Стеноз гортані. Причини, ступені тяжкості, клінічні симптоми, засоби терапевтичного лікування, догляд.
22. Набір медичного інструментарію для трахеотомії. Догляд за пацієнтами з трахеостомою.
23. Методи видалення сторонніх тіл з гортані, трахеї, бронхів.
24. Анатомія та фізіологія вуха (зовнішнього, середнього та внутрішнього).
25. Механічні, термічні, хімічні травми зовнішнього вуха.
26. Фурункул зовнішнього вуха. Причини, клінічні симптоми, лікування, догляд.
27. Сірчана пробка. Особливості видалення.
28. Сторонні тіла зовнішнього вуха, їх різновиди, особливості видалення.
29. Гостре та хронічне запалення середнього вуха. Причини, лікування, догляд.
30. Особливості гострого отиту в дітей грудного віку.

XI. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА 4-Х БАЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінка «відмінно» - здобувач освіти виявляє глибокі і міцні знання навчального матеріалу в обсязі робочої програми дисципліни, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію. Використовує набуті знання і вміння для прийняття рішень у стандартних і нестандартних ситуаціях. Переконливо аргументує відповіді, відстоює власну позицію щодо питань, які розглядаються. Здобувач освіти добре знайомий із основною, а також додатковою літературою з навчальної дисципліни. Володіє вміннями та компетенціями - загальними та фаховими, передбаченими освітньо- професійною програмою. Здатний демонструвати практичні навички та вміння розв'язувати різнорівневі завдання професійної діяльності. При виконанні практичних навичок повністю і без помилок виконує всі етапи алгоритму дій в повному обсязі, застосовує навички спілкування з пацієнтом на всіх етапах алгоритму, володіння навичками з охорони праці та інфекційної безпеки. Вміє оцінювати емоційний стан та соціальну поведінку. При тестовому контролі дає правильні відповіді на 90 - 100% від загальної кількості тестових завдань.

Оцінка «добре» - здобувач освіти вільно володіє вивченим обсягом матеріалу. Вміє застосовувати набуті знання та вміння для розв'язання практичних завдань, але допускає окремі неточності. У відповіді простежується порушення принципу систематичності і логічності викладу навчального матеріалу. Самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною. Здобувач виявляє грунтовне знання основної бібліографії, однак лише поверхово орієнтується у допоміжній літературі. При виконанні практичних навичок може допускати помилки в підготовчому етапі. Алгоритми дій виконуються у правильній послідовності. Допущені помилки не впливають на кінцевий результат процедури та стан здоров'я. При тестовому контролі дає правильні відповіді на 75 - 89% від загальної кількості тестових завдань.

Оцінка «задовільно» - здобувач освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, але допускає значну кількість неточностей і грубих помилок, які може усувати за допомогою викладача. У своїх міркуваннях спирається на повторення думок викладача або автора, не вміє навести власні приклади, не може відповісти на додаткові запитання. Відповіді не відображають самостійного розуміння теми. Не завжди робить правильні логічні висновки й узагальнення. Намагається оволодіти уміннями та компетенціями - загальними та фаховими, передбаченими освітньо-професійною програмою. Недостатньо володіє навичками з охорони праці, інфекційної безпеки, знаннями нормативної бази в галузі охорони здоров'я і фармації. Здатний виконувати практичні навички й уміння типових завдань діяльності, відповідно до теми. При виконанні практичних навичок

досягає бажаного результату, але може порушувати послідовність виконання процедур, не може чітко вказати покази і протипоказання для здійснення процедури, не чітко виконуються підготовчий і завершальний етапи алгоритму практичної навички. При тестовому контролі дає правильні відповіді на 55 - 74 % від загальної кількості тестових завдань.

Оцінка «незадовільно» - здобувач освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну його частину. Він спроможний висвітлити лише окремі питання, не вміючи їх аргументувати чи пояснити. Цілісність розуміння матеріалу з дисципліни відсутня. Його участь у освітньому процесі є пасивною, відповіді в більшості є неправильними або дуже поверховими, не здатний відтворювати практичні навички або допускає помилки, які завдають шкоди здоров'ю пацієнта. При тестовому контролі дає правильні відповіді менше ніж на 55 % від загальної кількості тестових завдань.

XIII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА, ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Базова:

1. **Гавриш О. В., Ніколаєнко С. А.** Медсестринство в оториноларингології : підручник. — Київ : ВСВ «Медицина», 2011. — 208 с.
2. **Добровольська Н. О.** Посібник до практичних занять з дисципліни «Медсестринство в оториноларингології: практичні навички». — Суми : ТОВ ВКП «НОТА БЕНЕ», **2025**. — 178 с.
3. **Заболотний Д. І., Мітін Ю. В. та ін.** Оториноларингологія : підручник. — Київ: ВСВ «Медицина», **2020**. — 504 с.
4. **Заболотний Д. І., Мітін Ю. В., Безшапочний С. Б., Дєєва Ю. В.** Оториноларингологія : підручник. — Київ : ВСВ «Медицина», **2017**. — 460 с.
5. **Мітін Ю. В.** Хвороби вуха, горла, носа. — Київ : ВСВ «Медицина», **2015**. — 192с.
6. **Наливайко Л. М.** Медсестринство в оториноларингології : посібник. — Львів : КЗВО ЛОР «Львівська медична академія ім. Андрея Крупинського», **2023**. — 173с.
7. **Науменко О. М., Васильєв В. М., Дєєва Ю. В.** Невідкладна допомога в оториноларингології : навч. посібник. — Київ : ВСВ «Медицина», **2017**. — 144 с.

Допоміжна (Нормативні документи):

1. **Наказ МОЗ України від 05.06.2019 № 1269** «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації екстреної медичної допомоги». https://share.google/2zYFLNV7Vl1JOVcp9
   Наказ МОЗ України від 11.02.2016 № 85 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при гострому риносинуситі». https://share.google/c69p983A6n7nY7HUI
2. **Наказ МОЗ України від 03.08.2021 № 1614** «Про організацію профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-21#Text
3. **Наказ МОЗ України від 31.10.2024 № 1827** «Про затвердження Державних санітарних норм та правил "Порядок управління медичними відходами"». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1938-24#Text

Інформаційні ресурси:

1. **Настанови.ua** — Державний портал доказових настанов: https://guidelines.moz.gov.ua

2. **Школа доказової медицини**. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://shdm.school